

Lavinia Aniela Popa

**Sociologia copilăriei:
context teoretic
și noi realități din România**

*Forme de manifestare a participării sociale
a copiilor în mediul școlar*

INTRODUCERE	9
CAPITOLUL I. CADRU TEORETIC	
I.1. Sociologia vârstelor – teoretizări autohtone	11
I.2. Sociologia copilăriei – repere conceptuale	14
CAPITOLUL II. CONTEXT EXPLICATIV	
II.1. <i>Agency</i> sau participarea activă a copiilor la viața socială	
II. 1.1. Definire, teorii și perspective	23
II. 1.2. Modele scalare și grafice	35
II. 1.3. Jocul ca formă de participare	45
II.2. Școala românească contemporană	
II. 2.1. Politici, reforme și schimbări educaționale (1990 – 2020)	47
II. 2.2. Modernitatea școlii românești – delimitări conceptuale	59
II. 2.3. Abordări ale educației contemporane în școala românească	66
CAPITOLUL III. CONTEXTUL CERCETĂRII	
III.1. Studii privind participarea tinerilor	76
III.2. Statistici privind participarea copiilor	80
III.3. Direcții de cercetare privind participarea copiilor	82
CAPITOLUL IV. PRECIZĂRI METODOLOGICE	
IV.1. Noile metodologii de cercetare a copiilor și copilăriei	84
IV.2. Cercetarea centrată pe copil	86
IV.2.1. Observația	90
IV.2.2. Metodele creative	90
IV.2.2.1. Fotografiiile copiilor	90
IV.2.2.2. Desenul	91
IV.2.2.3. Jurnalul	92
IV.2.2.4. Realizarea de hărți și geovizualizarea	92
IV.2.3. Chestionarul	93
IV.2.4. Interviu individual și de grup	94
IV.2.5. Studiul de caz	94
IV.2.6. Analiza documentelor și analiza de conținut	95
IV.3. Abordarea narativă	96
IV.4. Abordarea etnografică	99
IV.5. Aspecte etice	102

V.1. Informații privind cercetarea	
V.1.1. Scopul și întrebările cercetării	105
V.1.2. Metode utilizate	106
V.1.3. Aspecte etice	109
V.2. Descrierea contextelor formale	
V.2.1. Analiza contextului legislativ privind susținerea implicării active a elevilor la procesul de luare a deciziilor în cadrul școlii	110
V.2.2. Școala ca mediu de participare – strategiile planului de dezvoltare instituțional	120
V.2.3. Curriculum oficial și curriculum ascuns	128
V.2.4. Profesorul, metodele și modalitățile de formare a competențelor civice și sociale – metode centrate pe elev	134
V.3. Experiențele copiilor în mediul școlar	
V.3.1. Timpul și spațiul școlar	139
V.3.2. Relațiile elevilor cu profesorii	145
V.3.3. Participarea elevilor la cultura grupului	148
V.3.4. Disciplina și regulile de comportare	152
V.3.5. Consiliul elevilor, formă organizată de manifestare a agentivității	156
V.3.6. Conștientizarea propriei capacități de a schimba prin participare activă	164
V.4. Interpretarea generală a rezultatelor	
V.4.1. Concluziile lucrării	169
V.4.2. Prezentarea contribuțiilor proprii	175
V.4.3. Reflecții personale privind experiența de elaborare și redactare a lucrării	180
V.4.4. Recomandări pentru cercetări viitoare	181
BIBLIOGRAFIE	184
REZUMAT	213
ANEXE	217

CAPITOLUL I CADRU TEORETIC

I.1. Sociologia vârstelor – teoretizări autohtone

Considerată o ramură ce face parte din ansamblul celorlalte discipline sociologice, „sociologia vârstelor are ca principal obiect de studiu *evidențierea diferențelor sociale și culturale existente între diferite categorii, grupuri și etape de vârstă, și identificarea problemelor distincte cu care se confruntă acestea în societate.*” (Rădulescu 1994, p.25). Situând în centrul atenției abordarea diferențelor sociale și culturale specifice vârstelor, autorul citat subliniază faptul că „sociologia vârstelor consideră vârsta ca un atribut și status social asociat unei ierarhii de drepturi, datorii și responsabilități, care-și găsește corespondentul în structura socială”. Astfel, „din punct de vedere sociologic, vârsta nu este doar un criteriu strict cronologic sau pur funcțional, ci unul cu valoare socială și culturală, care marchează identitatea indivizilor la un anumit grup definit prin caractere și proprietăți comune, prin atitudini, comportamente, roluri și poziții sociale distincte, ca și printr-un stil de viață relativ similar” (Rădulescu 1994, *op.cit.*). Poziționând în centrul atenției conceptul de vârstă, autorul consideră că fiecare vârstă își are specificitatea sa determinată de elemente cu caracter social și cultural, constituite în grupuri de vârstă. Acestea, la rândul lor, sunt caracterizate de trăsături biologice și psihice relativ similare, grupurile având o identitate culturală proprie în cadrul societății, identitate condiționată nu numai de omogenitatea trăsăturilor demografice, cât și de participarea la un univers cultural cu proprietăți unice. Definind grupul social, sociologul Szczepanski (1972), citat de Rădulescu, ar fi „un sistem închis, detașat de restul realității sociale, net separat de alte colectivități și totodată inclus în mod funcțional în acest întreg” care este societatea (*apud* Rădulescu 1994, p.10). Grupul social astfel definit devine un „sistem care posedă propria autonomie socială și culturală, propriile sale simboluri și valori”. Este evidențiată ideea conform căreia „grupul de vârstă are o identitate și o dinamică proprie, cuprinzând, la fel ca și alte grupuri, un ansamblu de roluri și raporturi de interacțiune între ele.” Discutând astfel despre rolurile și statusurile asumate, autorul studiului, citându-l pe Stoetzel (1963), propune diferențierea între statusuri și roluri, argumentând faptul că „Rolul social implică un comportament așteptat, scontat sau tipic, căruia îi este asociată o anumită poziție exprimată de status. Dacă statusul reprezintă ansamblul de comportamente la care cineva se poate aștepta în mod legitim din partea altora, rolul reprezintă ansamblul comportamentelor pe care alții le așteaptă în mod legitim de la acea persoană. Astfel, vârsta este un status „atribuit” și nu unul „dobândit” (Linton citat de Rădulescu, p.11), „o poziție socială este fixată prin semnificații și roluri particulare, atitudini, drepturi și responsabilități, norme și valori distincte”, fiind nu doar o etapă biologică sau psihologică, dar și una caracterizată printr-un status social care fixează poziția indivizilor în societate și care „diferențiază atitudinile și așteptările colectivității, acțiunile diverselor instituții sociale, față de cei care le posedă.” Neavând un caracter definitiv, un asemenea status devine un element tranzitoriu marcat de modificări biologice, psihice, evenimente sociale și culturale. Rolurile sociale sunt de asemenea schimbate cu altele noi, fiind asociate fiecărei vârste și implicând

repetorii de comportament cu caracter particular, prescrise social (Rădulescu 1994, *op.cit.*). Subliniind diferența dintre societățile tradiționale și cele contemporane, autorul consideră că cele din urmă „sunt mai puțin riguroase în prestabilirea rolurilor sociale în funcție de vârstă”, care este și un atribut social și un important criteriu în baza căruia se poate determina capacitatea de exercitare a diferitelor poziții și roluri sociale, ca și dreptul de a dobândi diferite responsabilități și drepturi.

În procesul de dezvoltare umană, maturizarea biologică și cea psihică sunt completate de competența de asumare a rolurilor sociale, modelate prin procesul socializării. Astfel, „Orice proces de dezvoltare umană are loc într-un context social definit de roluri și poziții sociale, interacțiuni reciproce între indivizi, definiții culturale și influențe generaționale, care permit persoanelor, tinere sau vârstnice, dezvoltarea unor acțiuni și adoptarea unor conduite care se sustrag presiunilor biologice. Existența unui asemenea context social este posibilă ca urmare a procesului de socializare în urma căruia indivizii dobândesc calitatea de membru al unei anumite clase de vârstă și generaționale, caracterizată de un set de drepturi și responsabilități distincte.” (Rădulescu *op.cit.*, p.81). Considerând socializarea ca proces autorul o definește ca fiind „ansamblul de căi, mijloace și direcții care oferă indivizilor identitatea de membru al unei anumite societăți, al unei anumite clase de vârstă și clase generaționale, competența de a exercita roluri și poziții sociale specifice vârstei, capacitatea de a se confrunta cu variate situații de viață pentru care nu există, întotdeauna, definiții culturale prealabile” (Rădulescu *ibid.*). Identificând unele dintre trăsăturile procesului de socializare, autorul consideră că scopul socializării este acela de a lega indivizii de societate, supunându-i acelorași influențe culturale determinate de raporturile între clase de vârstă și clase generaționale asemănătoare sau diferite între ele. Același proces contribuie la configurarea unei ordini sociale întemeiate pe raporturi ierarhice între clase de vârstă și între generații, pe relații de coordonare sau subordonare între membri. Diferențind între socializarea primară și cea continuă, desfășurată pe tot parcursul vieții, pe măsura asumării și exercitării a noi roluri sociale și asimilării de experiențe noi, socializarea oferă indivizilor zestrea culturală prin intermediul căreia aceștia asimilează modalități specifice de gândire, acțiune și conduită care asigură integrarea în colectivitatea socială și grupurile ei distincte. Concret, socializarea reunește experiențe diverse, începând de la primele experiențe socializatorii ale copilului precum asimilarea limbajului, controlul asupra impulsurilor, formarea deprinderilor și atitudinilor sociale, învățarea exigențelor normativității sociale, în cadrul familiei, școlii, grupului de prieteni, și până la cele ale adultului precum confruntarea cu situații inedite, imprevizibile, determinate de procesul de schimbare socială. Astfel, în ciuda variabilității culturale cu privire la practicile utilizate și finalitățile sale, procesul de socializare are un caracter de universalitate, pregătind indivizii pentru rolurile sociale pe care le vor exercita. Cunoștințele și deprinderile asimilate permit internalizarea unui „model cultural” constând atât în comportamente deschise, vizibile precum ținuta, limbajul, conduita morală, cât și în conduite mai puțin vizibile sau invizibile, dar care pot fi deduse

(opțiuni, evaluări, atitudini, opinii, stări emoționale etc.). Definind modelul cultural, Rădulescu îl citează pe Linton: „un domeniu limitat de comportamente, înăuntrul căruia se integrează, în mod natural, răspunsurile membrilor societății la o anumită situație.” Ceea ce învață copilul în cursul procesului de socializare este transmis, în mod explicit, de către părinți sau educatori, ori este asimilat, în mod implicit, prin propriile experiențe ale copilului în cadrul anturajului și prin expunerea lui la mesajele mass media. Subliniind importanța modelelor, autorul menționează faptul că „ceea ce este important în acest proces este proiectarea de către copil a unor modele cu care dorește sau nu să se identifice. Existența acestor modele îl ajută la definirea celor mai multe situații sociale cu care va fi confruntat, structurarea modelelor fiind jalonată de către părinții și educatorii săi. Adulții definesc, în mod constant, situațiile de viață pentru copii, și, procedând astfel, ei creează realitatea socială la care trebuie să răspundă copiii.” (Rădulescu *op.cit.*). După autorul citat, „Scopul fundamental al procesului de socializare, indiferent de etapele lui, constă în transmiterea reperelor simbolice (a normelor și valorilor) necesare formării motivațiilor de participare la viața socială și a capacității de a contribui, în mod activ, la schimbarea socială” (*op.cit.*, p.85).

Învățarea conformității este, pe de altă parte, considerată „în mod eronat, finalitatea procesului de socializare”, respectiv capacitatea de supunere obedientă la cerințele postulate „din exterior”. Sunt excluse astfel creativitatea proprie fiecărui individ și influențele exercitate de interacțiunile cu ceilalți, membri ai aceleiași generații sau ai unor generații diferite, în asimilarea diferitelor norme și valori sociale. „În mod real, socializarea este echivalentă cu asimilarea creativității. Copilul, adolescentul, tânărul, adultul sau vârstnicul vor fi capabili, în urma procesului de socializare, să exercite o activitate creativă, mediată de simbolurile normative și evaluările generale, care servesc ca ghid al conduitei, și de propriile modele și aspirații culturale, tot acest ansamblu formând configurația personalității sociale în cadrul căreia motivațiile interne se împletesc armonios cu cerințele normative ale mediului social”. (Rădulescu 1994, *op.cit.*) Citându-i pe Elkin F. și Handel G., autorul identifică următoarele caracteristici principale ale acestui proces, caracteristici definite de valențele epocii istorice și de trăsăturile distincte ale spațiului social. Astfel, autorii consideră următoarele cinci trăsături ale procesului de socializare: 1. este un proces de durată (continuă pe tot parcursul vieții individului), 2. el are loc prin interacțiunile cu alți indivizi, 3. de-a lungul său, un rol important îl au mijloacele de comunicare, 4. desfășurarea sa implică existența unor contexte semnificative din punct de vedere emoțional, 5. aceste contexte sunt modelate de diferite grupuri sociale. Considerând socializarea procesul central determinant în formarea viitorilor adulți, obiectul de studiu al sociologiei vârstelor s-a diversificat în timp, ultimii cincizeci de ani ducând la segmentarea pe vârste a domeniului său de cercetare. Astfel, schimbările de paradigmă au dus nu numai la regândirea teoriei socializării, dar au permis dezvoltarea unor domenii noi de cercetare.

În ciuda istoriei scurte a sociologiei copilăriei, nu sunt puțini cei care afirmă faptul că „Cercetările științifice recente privind copilăria sunt mai degrabă ambivalente. În ciuda eforturilor teoretice, ca și ramură de cercetare, sociologia copilăriei se simte mai degrabă inconfortabil cu propriul obiect de cercetare.” (Shanahan 2007) Așa cum afirmă autoarea, încă din anii 1980, cercetările sociale privind copilăria, având în centrul preocupărilor semnificația și experiența de a fi copil, au avut în atenție situațiile copiilor aflați în pericol: copiii ale căror drepturi au fost încălcate sau copiii neglijăți (Elkind 1981, Hewlett 1991, Garbarino și colab. 1992, Kotlowitz 1991, Parton 2006, Rosenfield et al. 2001), copiii aflați în situație de criză, copiii pierduți sau aflați în situații de risc major (Buckingham 2000, James & Jenks 1996, Lynott & Logue 1993, Olfman 2005, Postman 1982, Sommerville 1982, Steinberg & Kincheloe 2004, Suransky 1982, Winn 1984) devin subiecte ale cercetărilor sociologilor. Totuși, după această etapă, studiul sociologic al copilăriei se reorientează către normalitate (Dunne & Kelly 2002, Sommerville 1982) ceea ce ajută la crearea și consolidarea unei (noi) sociologii a copilăriei. Shanahan (2007) afirmă, alături de alți cercetători (Heywood 2001, Jenks 2005, Pufall & Unsworth 2004, Skolnick 1980), faptul că, în ciuda beneficiilor acestor abordări, cercetările privind copilăria rămân totuși ambigui sau ambivalente (Shanahan 2007, *op.cit.*, p.408). Sursele acestei ambivalențe provin, conform autoarei, din următoarele trei surse: prima este empirică, pornind din dificultatea de a separa conceptual termenul „copil” de cel de „copilărie”; a doua este una conceptuală și provine din combinarea conceptului de copilărie sub cele două aspecte, cel de construct social cu cel de bun social și a treia provine din perspectiva politică, evidențiind disproporția dintre construcția teoretică a copilăriei și cea rezultată din politicile sociale dedicate protecției copilului (*ibid.*, pp.415-416). În finalul articolului, autoarea prezintă modul în care perspectivele recente (Grant 2005) și abordările poststructurale privind copilăria (Prout 2005) reușesc să depășească ambivalența enunțată, oferind noi căi promițătoare pentru studiile viitoare.

Dintr-o altă perspectivă, Turmel A., în lucrarea *A Historical Sociology of Childhood. Developmental thinking, categorization and graphic visualization*, fructificând dezbaterile privind studiile asupra copilăriei și contribuțiile membrilor asociațiilor Childhood Research Network of the European Sociological Association și ai acelor din cadrul Association Internationale des Sociologues de Langues Francaise aduce în atenție perioada dintre anii 1850 și 1945. Această perioadă, conform autorului, este caracterizată de paradigma dezvoltării, înțeleasă ca teorie ce susține interdependența, de-a lungul unui continuum uniform de dezvoltare a etapelor și secvențelor (Thornton 2005 citat de Turmel 2008). Această paradigmă ar sta la baza nașterii științei copilăriei, integrarea acesteia în conștiința comunității științifice făcându-se din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Turmel 2008, p.2).

În concepția autorului citat, copilăria ca fenomen social nu este rezultatul unor idei filosofice clare produse de filosofi, conceptul fiind

configurat în cadrul practicilor sociale a numeroșilor actori sociali care interacționează și reglementează comportamentul copilului, așa cum afirmă și Ariès Philippe, în lucrarea sa *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* (1962).

Ceea ce aduce nou studiul realizat de Turmel (2008) este teoria conform căreia abordarea statistică, reunind informațiile în grafice și diagrame, a schimbat modul în care se realizează investigația științifică dar și politicile publice care influențează viețile copiilor, oferind o nouă perspectivă în definirea sociologică a conceptului de copilărie. Cercetările în urma cărora s-au realizat baze de date, anchete la scară largă și colectarea de date în cursul investigațiilor sistematice realizate de către Biroul Regal de Statistică din Regatul Unit sau precum cele din Franța și Statele Unite ale Americii au făcut posibilă apariția unor standarde care au permis ulterior elaborarea unor norme de dezvoltare privind caracteristicile fizico-biologice și sociale ale dezvoltării copiilor.

Făcând referire la autori clasici ai sociologiei precum Émil Durkheim, Max Weber, Karl Marx sau Antony Giddens, Turmel remarcă faptul că termenul copilărie reprezintă, pentru sociologia secolului douăzeci un „obiect de neimaginat” (Turmel p.17), cu o singură excepție notată de autor. Este vorba despre Ulrich Beck, în ale cărui lucrări sunt avansate unele întrebări cu privire la rolul copiilor în modernizarea societății. Acest context este explicat de autor prin faptul că, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, a existat o diferențiere conceptuală între psihologie și sociologie: prima având în atenție studiul exclusiv al copiilor și al copilărie, lăsându-i sociologiei familia, care a devenit de atunci un subiect tradițional al sociologiei generale. Drept consecințe ale acestei diferențieri, sociologia s-a bazat pe psihologia dezvoltării care a avut în atenție copiii până când aceștia au devenit adulți, având astfel capacitatea de a participa pe deplin ca cetățeni responsabili, autonomi. Construcția psihologică în dezvoltarea copiilor se situează astfel în centrul abordării sociologice, ceea ce justifică lipsa explicațiilor sociologice privind copiii și copilăria, așa cum demonstrează și Prout și James în *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* (1997, pp. 7–34). A doua consecință a abordării din perspective diferite se referă la faptul că termenul de socializare devine singurul concept asupra căruia sociologia a aprofundat studiul referitor la copii, prin atingerea de către aceștia a unui nivel de maturitate ce implică dobândirea de reguli, norme și comportamente sociale specifice (Turmel, *op.cit.*, p.19). Din acest punct de vedere, din perspectiva autorului citat, Émil Durkheim este primul sociolog care propune o teorie a socializării, conceptul referindu-se la „forțele sociale care fac posibilă viața socială prin atragerea indivizilor împreună, într-o comunitate” (Turmel citând Alanen 1992, p.83). Societatea poate astfel inocula copilului condițiile proprii prin pregătirea lui pentru cerințele vieții sociale (Prout & James 1996). „Din acest punct, toate studiile sociologice vor face referire la copilărie prin diferitele teorii ale socializării și ale formelor ei instituționale: familie, școală, biserică, mass-media etc. Socializarea reprezintă astfel o transformare a copilului într-un adult competent prin intermediul metodelor și procedeele specifice

precum constrângerea, inocularea, modelarea și controlul” (Jenks 2005, p.35). Socializarea este considerată principala modalitate a sociologiei de a explica acest proces tranzitoriu ca fiind un cadru general și obligatoriu. „Cercetările privind procesul de socializare constituie nucleul unei sociologii a copilăriei” (Turmel citând Zinnecker 1997). Dintre sociologi, consideră Turmel (p.20), Parsons este cel care leagă în cel mai explicit mod socializarea de procesul de dezvoltare a copilului. „Potrivit lui Jenks, Parsons a instituționalizat constrângerile sistemului social asupra copilului prin intermediul teoriei socializării privind înțelegerea normelor sociale ca reguli fundamentale ale vieții sociale. În termeni parsonieni, socializarea implică așezarea sistemelor instrumentale de bază și a celui represiv în sistemul structural al personalităților individuale”. (Jenks 1996 p.18, citat de Turmel, p. 20)

Teoria socializării se bazează astfel pe un model psihologic explicit care pare rezistent la critici, dar ridică întrebări precum cea referitoare la cum funcționează un astfel de proces asupra copilului sau cum devine el adult? Răspunsul la această întrebare gravitează în jurul ideii de internalizare (a normelor, a regulilor și a unui comportament adecvat), în special, în tradiție parsoniană, a internalizării ca proces psihologic. Este astfel subliniată ideea conform căreia socializarea prin internalizare, fie prin modelul psihologic (Parsons) sau prin modelul structural (Bourdieu), pare a fi procesul universal prin care se realizează adaptarea copilului la viața socială (James et al. 1998, p.25, citat de Turmel p.21). Totuși, așa cum afirmă Jenks (1996) și Mayall (2000, 2002), procesul de socializare a copiilor se fundamentează pe anumite ipoteze ale teoriilor dezvoltării biologice, care din perspectivă sociologică, nu le contestă valabilitatea.

Citând sinteza semnată de Pavez Soto (2012), vom considera faptul că cercetările realizate de Jean Piaget (1972, 1977) au avut o influență majoră asupra viziunii asupra copilăriei, subliniind importanța dezvoltării biologice care reprezintă o etapă a procesului de socializare. Astfel, copilăria apare ca o etapă în care sunt puse în legătură dimensiunea individuală și cea socială a copilului prin care normele morale sunt învățate, rolurile sociale sunt internalizate, iar abilitățile cognitive sunt dezvoltate. Prin urmare, copilăria este percepută ca etapa privilegiată a reproducerii ordinii sociale stabilite prin socializarea noilor generații. Dacă Piaget (1972, 1977 *apud* Pavez Soto *op.cit.*) analizează „copilul” cu precădere la nivel individual, presupunând existența unei esențe universale în fiecare copil, scopul sociologiei copilăriei este tocmai acela de a înțelege copilăria ca pe un fenomen social, iar copiii, ca pe un grup social (James & Prout 1997, p. 11). Astfel, copilăria este marcată de biologic, care, la rândul său, este influențat de condițiile materiale, sociale, economice și culturale în care aceasta se manifestă. Perspectiva sociologică pune sub semnul întrebării universalitatea dezvoltării biologice a copilului și își propune să aducă în discuție condițiile sociale și culturale care influențează și determină acest proces (James și Prout 1997, p. 21).

Criticile privind teoria socializării nu au întârziat să apară, acestea fiind rezumate de Turmel (2008) după cum urmează: 1. copilul este descris astfel

ca destinatar pasiv, fiindu-i inoculată înțelepciunea adulților și cultura societății, el devenind, fără voia sa, un rezultat al societății globale – metafora recipientului gol ce trebuie umplut (Corsaro 1998, Qvortrup 1995, Waksler 1991). 2. copilul este incompetent, irațional, iresponsabil, pentru că este incomplet și imatur, adică imperfect, ceea ce înseamnă că el devine acționat, reglementat, disciplinat și determinat (James & Prout 1995, Lee 1998). 3. conceptul este anistoric și cumva acultural referitor la universalitatea și naturalețea unei idei abstracte a copilului în forma piagetiană a psihologiei dezvoltării (Elder et al. 1993, Prout & James 1990). 4. teoria socializării este deterministă, caracterizată de naturalismul individualist, maturitate nereflexivă, orientată către exterior și nu către interior (Alanen 1997, Jenks 1996, Thorne 1993). La aceste critici clasice ale teoriei socializării, se adaugă faptul că socializarea este identificată printr-o mișcare unidirecțională: out-in (adică, lumea exterioară este „turnată” în corpul și mintea copilului) iar subiectul uman dobândește personalitate printr-un proces de internalizare obligatorie.

Aceste critici ale teoriei socializării au avut efecte diferite asupra sociologiei, dar mai ales asupra sociologiei copilăriei. Citându-l pe Zinnecker, cu lucrarea *Sociology of Childhood, or Socialization of the Child?*, Turmel subliniază necesitatea evoluției cercetării asupra copiilor și copilăriei (Zinnecker 1997 p.10). Alți autori, precum Alanen, văd în socializare un termen limitat teoretic și propun renunțarea la acesta, în cercetarea copiilor și a copilăriei. O suspendare nu înseamnă însă, în concepția autoarei citate, o renunțare totală la această noțiune, pentru că paradigma poate rămâne constructivă în limitele istorice specificate (Alanen 1997, p. 253). Turmel (p.23) evidențiază și poziția lui Qvortrup care, pe de altă parte, face un pas mai departe privind respingerea conceptului de socializare ca o condiție pentru aprofundarea cercetării copilăriei astăzi, conceptul putând fi păstrat doar la un meta-nivel al analizei. În cea mai mare parte criticile aduse teoriei socializării pledează pentru adoptarea în mod sistematic a abordării cercetării copiilor în sine, pentru ei înșiși și nu ca purtători ai reproducerii ordinii sociale, studiind copiii în sine și nu ca adulți în devenire. James și Prout (1997, p.90) au evidențiat faptul că din apariția tensiunilor dintre sociologia copilăriei, teoria socializării și teoria dezvoltării copilului, a început o schimbare fundamentală a sensului. Astfel, schimbările au venit din partea unor domenii conexe precum istoria, antropologia, geografia, care au împrumutat sociologiei unele postulate ce au constituit baza unei teorii postsocializare a sociologiei copilăriei, subliniind similitudinile dintre copii și adulți, faptul că nu există o diferență ontologică între aceste două tipuri de actori, prezumția diferenței fiind mai degrabă o construcție teoretică (Turmel citând Lee 1998, pp.458-482). Un alt postulat se referă la abordarea copiilor ca subiecți ai propriilor lor drepturi și actori sociali competenți în ceea ce privește propria lor viață, copiii construindu-și în mod activ viața de zi cu zi. Un alt postulat (Prout 2000) se referă la premisa conform căreia fiecare concept al copilăriei este social construit: nu există copil universal, iar copilăria este un spațiu-timp construit care variază istoric și de la o cultură la o alta (Turmel p.25).

Leonard M., în lucrarea *The Sociology of Children, Childhood and Generation*, sintetizează contribuția adusă de James și Prout (1997) la paradigma noii sociologii a copilăriei, sub forma a șase linii directoare: 1. Copilăria este un construct social; 2. Copilăria este o variabilă a analizei sociale 3. Viața de zi cu zi a copiilor merită a fi studiată. 4. Copiii nu sunt subiecți pasivi ai structurilor sociale, ci actori implicați activ; 5. Etnografia poate aduce o contribuție majoră la înțelegerea copiilor și a copilăriei; 6. Cercetătorii joacă un rol important în reconstrucția teoriilor privind copilăria (Leonard 2015, p.33-34).

Aceste postulate de bază și critica adusă teoriei socializării reprezintă o conceptualizare a copilăriei în sine, copilăria devenind atât o categorie analitică cât și un obiect empiric, ca parte integrantă a sociologiei generale, având teorii, concepte și metode legitime din punct de vedere istoric (Turmel p.25). Astfel, sunt de subliniat următoarele dimensiuni: 1. Copilăria este privită din perspectiva categoriei sociale, dar și ca statut social. Copilăria este atât o formă socială care gravitează în jurul unei structuri colective dar și un mod de a exista în lume, în opoziție cu etapa de pregătire pentru a intra în viața socială (Mayall 2001); ea nu este nici o variabilă fixă dar nici o „variabilă dependentă” în modelul clasic al metodei ipotezei deductive. Acest punct de vedere schimbă perspectiva asupra socializării, dar și asupra dezvoltării copilului care este considerată a fi o etapă de pregătire pentru intrarea în viața socială. Această perspectivă duce la o direcționare a cercetării centrată pe copil, „asupra locurilor și situațiilor în care copiii se află între ei, fără prezența și interferența adulților, în cadrul propriei lor creații de „peer culture” (Alanen 1997, p.3). 2. Copilăria ca instituție este cea mai serioasă încercare de a îndepărta copilăria de subiectele stereotipe precum familia și sistemul de școlarizare, ascultând experiențele proprii ale copiilor, dincolo de rezistența acestora față de copilăria planificată pentru ei de către adulți. Instituțiile sunt înțelese ca un set de dispoziții, construite din punct de vedere social și cultural în jurul unei activități, care tind să supraviețuiască în timp și spațiu (Turmel 2008). Instituția copilăriei se referă la un set determinat de comportamente așteptate, modele stabile de secvențe de activitate repetată, un set activ de relații sociale în interiorul cărora se formează primii ani de viață umană. (Turmel 2008 cu referire la DiMaggio & Powell 1991). 3. Copilăria abordată din perspectivă structurală și constructivistă presupune abordarea copiilor în termeni relaționali vorbind despre o anumită ierarhizare între generații, construct care se bazează pe structuri de poziționare, cum ar fi copilăria, adolescența și anii de maturitate „ceea ce evidențiază legătura dintre lumea cotidiană și structurile specifice copilăriei” (Alanen 1997). Această ierarhie definește modurile diferite ale copiilor de a participa la activitățile sociale, în funcție de vârsta fiecăruia (Qvortrup 1990). O structură semiotică a simbolurilor și sensurilor definește un construct format din poziții și interrelații semnificative din punct de vedere cultural. 4. Copilăria în care copilul este considerat ca „ființă”, în rolul său de agent și actor social în sine, mai degrabă decât „în devenire”, este o perspectivă ce oferă un nou cadru analitic sociologiei copilăriei (abordarea interacționistă). Această abordare implică înțelegerea modului în care copilăria se raportează la teoria socială,

În relațiile dintre copil, ordinea socială și principalele dihotomii cum ar fi natură/cultură, public/privat, identitate/diferență, individual/colectiv, local/global, continuitate/schimbare și maturitate/copilărie, care ridică întrebări atât din punct de vedere teoretic cât și din punct de vedere epistemologic (Turmel 2008, p.27).

De la teoria socializării și psihologia dezvoltării la sociologia inovatoare a copilăriei, o distanță mare a fost acoperită deși rămâne întrebarea „Ce este un copil, din punct de vedere sociologic?”.

Preluând, după Marcel Mauss, concepția lui Karsenti (1997) privind figura omului total care este o structură tridimensională, complexă, reunind trei dimensiuni: psihologică, biologică și socială, Turmel (p.27-30) consideră că aceste trei niveluri distincte și interdependente, reunite într-o totalitate unitară, indivizibilă și nonierarhică, este specifică oricărui copil. Această abordare permite o reformulare completă a legăturii dintre psihologie, biologie și sociologie, oferind o perspectivă sociologică nouă asupra faptelor individuale, fie psihologice, fie corporeale, extinzând câmpul analizei și către influențele conceptuale și metodologice ale altor discipline precum istoria, arheologia, geografia, antropologia etc. Acest fapt este remarcat și de Alanen (2012) care evidențiază faptul că, ajuns la cel de-al douăzecilea volum (în anul 2012 - n.a.), Revista *Childhood* a devenit un spațiu al cercetărilor despre copilăria studiată în viziune multidisciplinară, abordările diferite venind nu numai din partea psihologilor, sociologilor, antropologilor și istoricilor, dar și din partea geografilor, filosofilor, economiștilor și a multor altor specialiști (Alanen 2012).

Dincolo de posibilitatea unei reconsiderări a relațiilor dintre psihologie, biologie și sociologie, conceptul de totalitate oferă deschiderea către o abordare integratoare a copilăriei în procesul de maturizare, conceptualizând-o ca una dintre componentele ei indispensabile.

Actuala perspectivă sociologică privind copilăria promovează studiul unei varietăți de probleme specifice copiilor, conceptele centrale ale noii sociologii a copilăriei cerând a fi comparate și reflectate în contextul ipotezelor și problemelor sociale de zi cu zi din fiecare dintre societăți pentru a promova producția ulterioară de cunoștințe relevante din punct de vedere sociologic (Bühler-Niederberger 2010a).

În introducerea lucrării *Key Concepts in Childhood Studies* (2012), James Al. și James Ad. susțin abordarea din perspectiva descrierii „copilăriilor” ca forme specifice de surprindere a diversității experiențelor copiilor în diferite contexte sociale, culturale, economice, politice sau sociale. Diversitatea experiențelor trăite și a contextelor diferite, mai mult decât elementele comune unei copilării universale, ar putea aduce noi perspective asupra cunoașterii realității. Prin urmare, „copilăriile” sunt diferite, variind de la o societate la alta, diferite și în cadrul aceleiași societăți, marcate de diferențe de statut social, economic, etnic dar și de modul în care, de-a lungul timpului, este perceput copilul, cu nevoile și aspirațiile sale.

Astfel, situându-se în paradigma lansată, după anii 1998, de sociologii Prout și James, copilăria este privită ca un construct social, acceptând faptul că „imaturitatea copiilor este un fapt biologic, al vieții, dar că modurile în care

această imaturitate este înțeleasă și în care i se dă sens țin, de fapt, de cultură.” (Prout & James, 1998). O altă idee majoră a acestei paradigme este cea conform căreia „copilăria este o variabilă a analizei sociale ce trebuie considerată împreună cu altele, precum clasa socială, genul și etnicitatea. Cu alte cuvinte, o categorie de vârstă precum copilăria nu poate fi abordată fără a face apel la alte forme de diferențiere socială care se intersectează cu ea.” (Heywood, p.12) Cea de-a treia premisă este cea conform căreia copiii ar trebui considerați a fi factori activi în determinarea propriilor vieți și a vieților celor din jurul lor. Astfel, contra abordării neo-behavioriste care pune accent pe socializare și reducea copilul la statutul de receptor pasiv al influenței adultului, cercetările recente din domeniul științelor sociale demonstrează faptul că rolul de model nu aparține în exclusivitate părinților. Relațiile dintre adulți și copii pot fi descrise ca formă de interacțiune, copiii având propria lor cultură sau o succesiune de culturi (Heywood 2017, p. 13 citând pe Dreitzel). În același sens este interesantă abordarea studiului copilăriei și a copiilor din perspectiva copilului în relație cu instituțiile care îi influențează viața de zi cu zi. Studiul interacțiunii copiilor cu părinții și instituția familiei, cu vecinii și vecinătatea, cu profesorii și școala, cu medicii și instituțiile medicale, cu mass-media, cu sistemul politic și reprezentanții acestuia, reprezintă tot atâtea fațete ale experiențelor multiple legate de copilărie.

Încercând realizarea unei sinteze privind abordările diverse în cadrul sociologiei copilăriei (*apud* Pavez Soto I.), vom sublinia, precum (Qvortrup et. al., 2009) faptul că „studiile despre copilărie” reprezintă un ansamblu de abordări multidisciplinare implicând sociologia, istoria, antropologia, științele educației, geografia etc. Din punct de vedere istoric, de la studiile lui Durkheim care considera copilăria o etapă în dezvoltarea fizică și morală a copiilor, etapă în care persoana se pregătește pentru viața socială de adult, la Parsons (1959) care considera faptul că la început, socializarea trebuie să aibă loc în familie, la școală și în cadrul grupului de copii, este subliniată ideea conform căreia acest proces diferă în funcție de gen, clasă socială și etnie (Parsons 1959, p. 218). Din punctul de vedere al noilor teorii ale copilăriei, Jenks (1996) consideră că în teoria funcționalistă a lui Parsons, copiii sunt văzuți destinatari pasivi ai conținuturilor dobândite prin mecanisme care reproduc ordinea socială, dar individul nu numai că reproduce ordinea socială, dar o și recrează, o inovează. Pe de altă parte, așa cum afirmă Foucault (1997, p. 183, 185), capacitatea de a impune sancțiuni reprezintă expresia puterii pe care adulții o au asupra copiilor, aflându-se într-o poziție dominantă și de autoritate în relație cu cei mici. Astfel, abordarea funcționalistă susține teoria conform căreia copiii sunt dependenți de adulții semnificativi (părinți, profesori etc.) în sensul în care cei mici trebuie să asculte de adulți pentru că aceștia îndeplinesc funcția de socializare a noilor generații și au autoritatea de a impune reproducerea sistemului social (Mayall 2000, 2002).

Pentru James și Prout (1997, p. 7) copilăria nu este doar o fază de dezvoltare și de tranziție spre o altă etapă a vieții, dar și un produs social în care această dezvoltare trebuie să se materializeze: „Imaturitatea copiilor